

การสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ^๑

รศ. วุฒิสาร ตันไชย และคณะ^๒

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งตอบคำถามของคณะกรรมการวิชาการวิสามัญพิจารณาศึกษาแนวทางการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ สภาผู้แทนราษฎรว่า “อะไรคือรากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และมีปัจจัยหรือกระบวนการใดที่ทำให้คนในสังคมสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ?” โดย (๑) การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขความขัดแย้ง กระบวนการสร้างความปลอดภัย และความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน ร่วมกับการศึกษากฎหมาย รูปแบบ และกลไกที่เกี่ยวข้องซึ่งเคยมีการนำไปใช้ในการแก้ไขความขัดแย้งและสร้างความปลอดภัยทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ (๒) การสรุปบทเรียนจากเวทีประชาเสวนาหาทางออกซึ่งสถาบันพระปกเกล้าได้ดำเนินการในทุกภูมิภาคทั่วประเทศโดยให้ประชาชนหลายภาคส่วนร่วมกันเสวนาหาทางออกของประเทศไทยร่วมกันในช่วงเดือนธันวาคม ๒๕๕๓ – มิถุนายน ๒๕๕๔ (๓) การศึกษาประสบการณ์การแก้ไขความขัดแย้งและการสร้างความปลอดภัยในต่างประเทศ ซึ่งคัดเลือกมา ๑๐ กรณีศึกษาจากหลากหลายทวีปในบริบทที่แตกต่างกัน ได้แก่ เกาหลีใต้ โคลอมเบีย ชิลี โบลิเวีย โมร็อกโก เยอรมนี รัสเซีย สหราชอาณาจักร (กรณีไอร์แลนด์เหนือ) อินโดนีเซีย (กรณีอาเจะห์) และแอฟริกาใต้ (๔) การประมวลวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตยจนถึงปัจจุบัน และ (๕) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๔๗ คน ซึ่งประกอบด้วยนักการเมืองอาวุโส ผู้มีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์ความขัดแย้ง ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความปลอดภัย และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ โดยใช้คำถามปลายเปิดสำหรับการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ๒ ครั้ง โดยมีระยะเวลาในการศึกษาวิจัยทั้งสิ้น ๑๒๐ วัน

ผลการศึกษาพบว่า ความแตกแยกทางความคิดอย่างกว้างขวางในสังคมไทยที่ยืดเยื้อยาวนานที่แต่ละฝ่ายยังมีพฤติกรรมเหมือนเดิม เช่น มีการเปิดหมู่บ้านมวลชน มีการกระทำที่เข้าข่ายการกระทำละเมิดหรือดูหมิ่นสถาบันเบื้องสูง ตลอดจนจนการข่มขู่ว่าจะแสดงพลังเพื่อกดดันให้การดำเนินการต่างๆ เป็นไปในแนวทางที่ฝ่ายตนต้องการ ฯลฯ นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ความเห็นผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายยังพบอีกว่าแต่ละฝ่ายยังคงยึดมั่นอยู่ในจุดยืนเดิมของตนเอง สะท้อนให้เห็นว่าบรรยากาศแห่งความปลอดภัยยังไม่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่ต้องริเริ่มดำเนินการเพื่อสร้างความปลอดภัยก็คือรัฐบาล ฝ่ายค้าน และทุกฝ่ายควรช่วยกันสร้างบรรยากาศแห่งการปรองดองโดยการยุติการกระทำที่ถือเป็นการทำลายบรรยากาศแห่งการปรองดองทั้งหมด และไม่รวบรัดใช้เสียงข้างมากเพื่อแสวงหาทางออก แต่จะต้องมีการร่วมกันสร้างเวทีทั่วประเทศเพื่อเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสถกเถียงแลกเปลี่ยนในวงกว้าง ต่อข้อเสนอ ทางเลือก และความเป็นไปได้ต่างๆ ในการสร้างความปลอดภัยในชาติ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันมากขึ้น และหาทางเลือกที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ซึ่งจะส่งผลให้แต่

^๑ บทความนี้เป็นการสรุปและเรียบเรียงผลการศึกษาจากโครงการวิจัยการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ ผู้สนใจสามารถอ่านรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ได้ทางเว็บไซต์ของสถาบันพระปกเกล้า (www.kpi.ac.th) คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกๆ ท่านที่ให้โอกาสแก่คณะผู้วิจัยในการเข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และขอขอบพระคุณนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ อาทิ ศาสตราจารย์ ดร. สุรเกียรติ์ เสถียรไทย ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ นายมานิจ สุขสมจิตร พลโทอักษร เกิดผล ดร. เอกพันธ์ ปิณฑวนิช และคณะที่ปรึกษา อาทิ ศาสตราจารย์ นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์ พลเอก เอกชัย ศรีวิลาศ ที่กรุณาให้ข้อคิดและข้อเสนอแนะต่อร่างรายงานวิจัยฯ ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ตลอดจนผู้บริหารและพนักงานสถาบันพระปกเกล้าทุกท่านที่ช่วยอำนวยความสะดวกในทุกๆ ด้านให้แก่คณะผู้วิจัย และขอขอบคุณนางสาวดวงจันทร์ ศิริรักษ์โสภณ นางสาวประภาพร วัฒนพงศ์ และนางสาวพัชรา เสริมตระกูล ที่ช่วยทำหน้าที่ฝ่ายเลขานุการและผู้ช่วยนักวิจัยอย่างแข็งขัน จนโครงการวิจัยนี้สามารถดำเนินการและสำเร็จลุล่วงลงได้

^๒ คณะผู้วิจัยประกอบด้วยรองศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย (หัวหน้าคณะวิจัย) ดร.ภวิลาดี บุรีกุล (รองหัวหน้าคณะวิจัย) รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม รัฐอมฤต (รองหัวหน้าคณะวิจัย) นางสาวปัทมา สุภก่าปัง ดร.สตีธา ธนาธิโชติ นางสาวณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร นายเมธัส อนุวัตรอุดม นายณวัฒน์ ศรีปีดดา นายชลัท ประเทืองรัตนดา ดร.พนมพัทธ์ สมิตานนท์ นางสาวอภิญา ดิสสะมาน ว่าที่ ร้อยตรีณิษฐ์ ศรีสุวรรณ นายโพธิพันธ์ มุขสมบัติ นางสาวเออเชนี เมธีโอ นางสาวฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร และนางสาวชมพูนุท ตั้งถาวร

ฝ่ายสามารถก้าวออกจากจุดยืนที่แตกต่างกันมาสู่จุดร่วมที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ ดังนั้น กระบวนการพูดคุย (dialogue) หาทางออกจึงเป็นหัวใจของการปรองดอง

บทนำ

ปรากฏการณ์ความรุนแรงทางการเมืองที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๓ นำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ คน บาดเจ็บอีกจำนวนมาก รวมถึงผู้สูญหายอีกจำนวนหนึ่งที่ยังไม่ปรากฏข้อมูล อีกทั้งความสูญเสียทางวัตถุ อาคาร สถานที่ต่างๆ อีกหลายแห่ง สังคมไทยในช่วงที่ผ่านมา เป็นยุคแห่งความหวาดกลัวและหวาดระแวง ที่ประชาชนไม่สามารถพูดคุยเรื่องความคิดเห็นทางการเมืองเป็นการทั่วไป แม้กระทั่งการพูดคุยกับญาติหรือเพื่อนสนิท ในหลายชุมชนมีกลุ่มคนที่มีความคิดแตกต่างทางการเมืองกันอย่างชัดเจน เกิดการปะทะความเกลียดชังกัน จากการเลือกรับสื่อที่นำเสนอความเห็นทางการเมืองที่สอดคล้องกับมุมมองของตน และแบ่งขั้วแยกขั้วกันอย่างเห็นได้ชัด ในบางพื้นที่เกิดการปะทะกันระหว่างสองกลุ่มที่เห็นต่างทางการเมือง มีการใช้อาวุธต่างๆ รวมถึงอาวุธปืนทำร้ายร่างกายกันทำให้มีผู้เสียชีวิต ยิ่งไปกว่านั้น ความรุนแรงได้ขยายตัวไปถึงในระดับครอบครัว จนกระทั่งเกิดการเสียชีวิต และความสัมพันธ์ที่แตกร้าง จากความรุนแรงที่กล่าวมาอันนำมาซึ่งการสูญเสียอย่างประมาธคามิได้ และเกิดสภาพสังคมแห่งความหวาดระแวง คำถามที่ตามมาคือรากเหง้าของปัญหาของสังคมไทยคืออะไร ซึ่งมีหลายฝ่ายพยายามให้คำอธิบายต่อปัญหาดังกล่าวว่าเป็นการแข่งขันเชิงอำนาจ การทุจริตประพฤติมิชอบของผู้มีอำนาจ ความรู้สึกที่ไม่ได้รับความธรรม การถูกเลือกปฏิบัติ ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างคนจนกับคนรวย ตลอดจนโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกัน คำถามที่น่าสนใจและสมควรทำการศึกษาก็คือ สังคมไทยจะก้าวข้ามความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นได้หรือไม่? อะไรคือแนวคิด และวิธีการที่สอดคล้องกับบริบทของไทย ที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเพื่อทำให้สังคมไทยเกิดความปรองดองได้ในทุกระดับ

การวิจัยนี้มุ่งตอบคำถามของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติ สภาผู้แทนราษฎรว่า “อะไรคือรากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และมีปัจจัยหรือกระบวนการใดที่ทำให้คนในสังคมสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ?” โดยการศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งและการสร้างความปรองดองที่ประสบความสำเร็จของต่างประเทศ ร่วมกับการประมวลและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทย สาเหตุ การจัดการและกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อค้นหาปัจจัยในการเสริมสร้างความปรองดองในบริบทต่างๆ และจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความปรองดองแห่งชาติที่เหมาะสมกับสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองของประเทศไทย

กรอบความคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้พัฒนาขึ้นจากความเชื่อพื้นฐานที่มองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งปกติธรรมดาในสังคมซึ่งจะก่อให้เกิดความสูญเสียหรือการพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการของคนในสังคม (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ๒๕๔๖) ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับทิมมอร์ริส (๒๕๔๓) ได้กล่าวไว้ว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ความขัดแย้งบางครั้งก่อให้เกิดประโยชน์ในการได้แนวคิดใหม่ๆ และการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น หรือในบางครั้งอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงก็ได้เช่นกัน ขึ้นอยู่กับกระบวนการในการจัดการกับความขัดแย้งนั้น

ความขัดแย้งภายในรัฐ (Intrastate Conflict) ที่ยืดเยื้อและรุนแรงถึงขั้นมีการสูญเสียชีวิต โดยหลักแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท (Bercovitch et al., ๒๐๐๙) คือ

(๑) ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองหรือโครงสร้างอำนาจรัฐ (อุดมการณ์ทางการเมือง)

(๒) ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองหรือจัดสรรผลประโยชน์ (กลุ่มอำนาจ/ผลประโยชน์)

(๓) ความขัดแย้งที่มุ่งแยกตัวเป็นรัฐอิสระ (อัตลักษณ์/ชาติพันธุ์) ความขัดแย้งเหล่านี้มักจะเป็นการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทางความเชื่อ ชาติพันธุ์ หรือสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ และอาจทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม ก่อให้เกิดความสูญเสียทางชีวิตและจิตใจระหว่างผู้คนในสังคม เกิดการแบ่งฝ่ายอย่างชัดเจน มีทัศนคติที่เป็นศัตรูต่อกันโดยมุ่งตอบโต้ทำร้ายกันถึงในระดับที่การดำรงอยู่ของอีกฝ่ายเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายตน รวมถึงเกิดแรงต้านต่อความพยายามใดๆ ที่จะประนีประนอม

สภาพการณ์ดังกล่าวจำเป็นต้องมีกระบวนการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง คือการแก้ไขความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง สังคม และ/หรือเศรษฐกิจ ตลอดจนทัศนคติและความสัมพันธ์ระหว่างคู่ขัดแย้งและ/หรือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในสังคม ซึ่งมุ่งเน้นในการขจัดเงื่อนไขของความขัดแย้งและสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเพื่อนำไปสู่การเกิดสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคม (Edward Azar อ้างถึงใน Abu-Nimer, ๒๐๐๑) ในการออกแบบกระบวนการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งนั้นสามารถเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการในการยุติความรุนแรงและแปรเปลี่ยนความขัดแย้งไปสู่สังคมสันติสุขได้หลากหลาย เช่น การเจรจา (Negotiation) ระหว่างคู่ขัดแย้งที่มีอำนาจตัดสินใจ ซึ่งอาจอาศัยฝ่ายที่สามเข้ามาไกล่เกลี่ย (Mediation) และการพูดคุยเสวนา (Dialogue) ทั้งภายในและระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ในสังคม เพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตลอดจนเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการปรับโครงสร้างต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (วันชัย วัฒนศัพท์, ๒๕๕๐) วิธีการต่างๆ เหล่านี้ต้องดำเนินควบคู่กันไปบนฐานคิดที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกันว่าความรุนแรงไม่อาจนำมาซึ่งเป้าหมายและทางออกที่ยั่งยืนได้

นอกจากนี้ กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งต่างๆ เช่น การจัดการกับความจริงและการสร้างความยุติธรรมในสังคมภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรงเพื่อนำไปสู่สังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ หรือที่เรียกว่า การสร้างความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice) ก็นับว่ามีความสำคัญ (Rigby, ๒๐๐๑) กระบวนการดังกล่าวอาจจะประกอบไปด้วยการค้นหาความจริง การนิรโทษกรรม การลงโทษผู้กระทำผิด การเยียวยาชดเชยผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง และการปฏิรูปองค์กรหรือสถาบันที่ยอมรับร่วมกันของสังคม (คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ, ๒๕๕๔ก; Huyse, ๑๙๙๘) ซึ่งอาจเรียกรวมๆ ว่า กระบวนการสร้างความปรองดอง (Reconciliation)

กระบวนการสร้างความปรองดองเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การลดความเกลียดชังแตกแยกและสร้างความไว้วางใจเพื่อฟื้นคืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งรุนแรง โดยผ่านการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำในอดีต การยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การเมตตาให้อภัย ตลอดจนการมองภาพอนาคตของสังคมร่วมกัน (Abu-Nimer, ๒๐๐๑; Bloomfield, Barnes, and Huyse, ๒๐๐๓) ทั้งนี้ ในกระบวนการสร้างความปรองดองอาจอาศัยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือผสมผสานกันหลายวิธีการก็ได้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหา

และบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม โดยมีเป้าหมายที่สำคัญก็คือการสร้างสังคมสมานฉันท์ (Coexistence) ซึ่งหมายถึงสังคมที่ผู้คนซึ่งมีความแตกต่างไม่ว่าจะเป็นทางความคิดความเชื่อ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม หรือสถานะทางสังคมเศรษฐกิจสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ โดยสามารถจัดการกับความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้โดยไม่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงระหว่างกัน (Abu-Nimer, ๒๐๐๑; Weiner, ๑๙๙๘)

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้เวลาในการศึกษาวิจัยทั้งสิ้น ๑๒๐ วัน โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

๑. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง การเสริมสร้างความปรองดอง และความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน ร่วมกับการศึกษากฎหมาย รูปแบบ และกลไกที่เกี่ยวข้องซึ่งเคยมีการนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและสร้างความปรองดองทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ

นอกจากนี้ ยังทำการสรุปบทเรียนจากเวทีประชาเสวนาหาทางออกซึ่งสถาบันพระปกเกล้าได้ดำเนินการในทุกภูมิภาคทั่วประเทศโดยให้ประชาชนหลายภาคส่วนร่วมกันเสวนาหาทางออกของประเทศไทยร่วมกันในช่วงเดือนธันวาคม ๒๕๕๓ – มิถุนายน ๒๕๕๔

๒. การประมวลวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย โดยทำการศึกษาตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตยจนถึงปัจจุบัน เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ กรณีความขัดแย้งในสมัยต่างๆ อาทิ เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เหตุการณ์ความขัดแย้งในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ตลอดจนเหตุการณ์ความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ทางการเมืองช่วงปี ๒๕๔๘ เป็นต้นมา โดยเน้นทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทและสภาพปัญหาความขัดแย้งของเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดจนกระบวนการ วิธีการ กฎหมาย และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหา

๓. การวิเคราะห์เปรียบเทียบกรณีศึกษา (Case Study Research) โดยการศึกษาประสบการณ์การแก้ปัญหาความขัดแย้งและการสร้างความปรองดองของต่างประเทศ ตลอดจนปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ทำให้กระบวนการสร้างความปรองดองที่สามารถแปรเปลี่ยนความขัดแย้งไปสู่การมีสังคมที่ประชาชนสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

กรณีศึกษาที่คัดเลือกมาทำการศึกษาในการวิจัยนี้มี ๑๐ กรณีศึกษาจาก ๔ ทวีปในบริบทที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย

ทวีปเอเชีย คือ (๑) เกาหลีใต้ (๒) อินโดนีเซีย (กรณีอาเจาะห์)

ทวีปแอฟริกา ได้แก่ (๑) โมร็อกโก (๒) รวันดา (๓) แอฟริกาใต้

ทวีปอเมริกาใต้ (๑) โคลอมเบีย (๒) ชิลี (๓) โบลิเวีย

ทวีปยุโรป คือ (๑) เยอรมนี (๒) สหราชอาณาจักร (กรณีไอร์แลนด์เหนือ)

ในการถอดบทเรียนจากกรณีศึกษาทั้ง ๑๐ ประเทศ จะเน้นทำการศึกษาใน ๕ ประเด็นหลัก ได้แก่

๑) บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ความขัดแย้งอย่างเชื่อมโยงกับสถานการณ์ของสังคมโลก และโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศนั้นๆ ในช่วงที่สถานการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้น

๒) ความเป็นมาของสถานการณ์ความขัดแย้ง ประกอบด้วยการศึกษาสภาพบริบททางการเมือง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เกี่ยวข้อง สาเหตุของความขัดแย้ง เหตุการณ์ความสูญเสียที่เกิดขึ้น และสภาพการณ์ภายหลังจากการเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว

๓) กรอบคิดในการสร้างความปรองดองของกรณีศึกษาต่างๆ เป็นการศึกษาแนวคิด/หลักการที่ใช้ในการสร้างความปรองดองของกรณีศึกษานั้นๆ

๔) กระบวนการสร้างความปรองดอง เป็นการอธิบายเกี่ยวกับสาระสำคัญของกระบวนการและข้อตกลงในการสร้างความปรองดอง ทั้งในเรื่องวิธีการ เนื้อหา กฎหมาย กฎระเบียบ และแนวทางปฏิบัติอันเกิดจากข้อตกลงร่วมกันของแต่ละฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการ

๕) ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความปรองดอง เป็นการศึกษาและวิเคราะห์เพื่อทราบเงื่อนไขที่นำไปสู่การปรองดองจากกรณีศึกษา ซึ่งอาจเป็นแนวทางสำหรับการประยุกต์ใช้กับการสร้างความปรองดองในสังคมไทยได้

๔. การประยุกต์ใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) ซึ่งเป็นกระบวนการหรือเครื่องมือที่ใช้ในการตัดสินใจหรือหาข้อสรุปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเป็นระบบและปราศจากการเผชิญหน้าโดยตรงของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ในที่นี้จะทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งประกอบด้วยนักการเมืองอาวุโส ผู้มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความปรองดอง และผู้เกี่ยวข้อง โดยใช้คำถามปลายเปิดสำหรับการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ๒ ครั้ง

การสัมภาษณ์ครั้งแรก เป็นการสอบถามทัศนคติและมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ในเรื่องความปรองดองและอนาคตของประเทศไทย โดยมีประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ดังนี้

๑) ความขัดแย้ง

(๑) ประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

(๒) สาเหตุของความขัดแย้งเหล่านั้น

(๓) ผู้เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งครั้งนี้

(๔) การเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งนั้น

(๕) ความขัดแย้งในอนาคต และเงื่อนไขความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

๒) ทางออกที่จะนำไปสู่สันติสุข

(๑) วิธีการในการจัดการความขัดแย้ง

(๒) แนวทางจัดการความขัดแย้งที่เป็นรูปธรรมที่น่าจะเกิดขึ้นและแก้ปัญหาได้

(๓) ผู้ที่ควรเข้ามาช่วยในกระบวนการจัดการความขัดแย้ง

(๔) ปัจจัยสำคัญที่จะนำมาสู่ความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้ง

(๕) อื่นๆ

๓) บุคคลที่ยอมรับได้และสามารถเจรจากับทุกฝ่ายเพื่อให้เรื่องนี้ยุติได้

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครั้งแรกจะมีการนำไปประมวลสังเคราะห์เพื่อจัดทำเป็นแนวทางการสร้างความปรองดองตามความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ (โดยไม่มีภาระระบุชื่อว่าเป็นความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านใด) แนวทางที่พัฒนาขึ้นนี้จะถูกใช้เป็นประเด็นคำถามหลักสำหรับการสัมภาษณ์ความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิครั้งที่สอง

การสัมภาษณ์ครั้งที่สอง เป็นการนำผลการประมวลและวิเคราะห์มานำเสนอและมีการรับฟังความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อเสนอแนวทางการสร้างความปรองดองที่ได้จากการทำการศึกษาของคณะผู้วิจัย วิธีการนี้ถือเป็นการเปิดเผยภาพรวมความคิดเห็นให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้รับทราบ โดยวิธีการสร้างฉันทามติที่ปราศจากการแสดงอารมณ์ของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งแม้ว่าในบางครั้งจะไม่สามารถหาฉันทามติได้จากเทคนิคนี้

แต่ก็มีข้อมูลเหตุผลที่ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการวางแผนหรือกำหนดนโยบายเพื่อสร้างความปรองดองต่อไปได้

อนึ่ง การสัมภาษณ์อาจมีเพิ่มเติมในกรณีความเห็นยังไม่สอดคล้องหรือมีความจำเป็นที่จะต้องกลับไปสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิอีก

๕. การระดมความคิดเห็นโดยการประชุมกลุ่ม (Focus Group) เป็นการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องจากภาคส่วนต่างๆ มาร่วมประชุมและร่วมเสวนาเพื่อให้ข้อเสนอแนะต่อผลการศึกษา ตลอดจนร่วมกันเสนอแนะแนวทางที่จะทำให้เกิดการปรองดองแห่งชาติขึ้นได้อย่างประสบความสำเร็จในประเทศไทย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่หนึ่ง ประสบการณ์การสร้างความปรองดองในต่างประเทศ

ส่วนที่สอง รากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองไทย และ

ส่วนที่สาม ข้อเสนอกระบวนการสร้างความปรองดองในชาติ

๑. ประสบการณ์การสร้างความปรองดองในต่างประเทศ

กระบวนการสร้างความปรองดองในชาติของทั้ง ๑๐ ประเทศ นับว่าประสบความสำเร็จในแง่ที่คู่ขัดแย้งต่างๆ สามารถทำงานร่วมกันในการทำให้ความรุนแรงบรรเทาและ/หรือยุติลงได้ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ผู้คนในสังคมรู้สึกว่ามีความเป็นธรรมมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมาโดยปราศจากเงื่อนไขที่จะทำให้ความรุนแรงย้อนคืนกลับมาอีกครั้ง

จากการศึกษาความสำเร็จของกรณีศึกษาเหล่านี้ สามารถสรุปบทเรียนในแง่ของแนวทางการสร้างความปรองดองในชาติได้ตามภาพ ๑ กล่าวคือ ในส่วนของปรากฏการณ์ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ช่วงหลักด้วยกัน คือ

๑) ช่วงความขัดแย้งรุนแรง

๒) ช่วงการยุติความรุนแรง/การเกิดข้อตกลง และ

๓) ช่วงการสร้างความปรองดอง

โดยในความเป็นจริงแล้ว **ปรากฏการณ์ทั้งสามช่วงดังกล่าวมีความเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่ง และไม่ได้มีลักษณะเป็นเส้นตรง (Non-linear)** กล่าวคือ มิได้หมายความว่าเมื่อเกิดข้อตกลงทางการเมืองขึ้นแล้ว ความรุนแรงจะไม่กลับมาเกิดขึ้นอีก หรือในบางช่วงของสถานการณ์อาจจะดูคล้ายกับว่าความสงบเรียบร้อยได้เกิดขึ้นแล้ว แต่ความรุนแรงก็อาจจะหวนกลับคืนได้อีกขึ้นอยู่กัเหตุปัจจัยต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ **กระบวนการสร้างความปรองดองจึงมีความเปราะบางซึ่งต้องอาศัยเวลาและความอดทนจากทุกฝ่าย** เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องทั้งในส่วนของการยุติความรุนแรง/การหาข้อตกลง ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าความรุนแรงไม่อาจนำมาซึ่งเป้าหมายและทางออกที่ยั่งยืน และในส่วนของ การสร้างความปรองดองในสังคม ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดของความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านและการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่าง

กระบวนการดังกล่าวจะครอบคลุมวิธีการทั้งการพูดคุยเสวนา (Dialogue) ทั้งภายในและระหว่างกลุ่ม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆในสังคม การไกล่เกลี่ยที่มีฝ่ายที่สามเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนให้เกิดการหาทางออก ร่วมกัน (Mediation) การเจรจา (Negotiation) ระหว่างคู่ขัดแย้งที่มีอำนาจโดยตรงในการตัดสินใจ เปลี่ยนแปลงทิศทางของความขัดแย้ง ตลอดจนการจัดการกับความจริงและการสร้างความยุติธรรมจากใน สังคมหลังความแตกแยกรุนแรงไปสู่สังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ซึ่งประกอบไปด้วยการค้นหาความจริง การให้อภัย การลงโทษผู้กระทำผิด การเยียวยาชดเชยผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง และการปฏิรูป องค์กรหรือกลไกที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นธรรมและสมานฉันท์ในสังคม

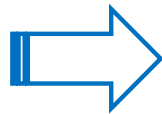
โดยทั้งหมดนี้จะดำเนินไปเพื่อยุติความรุนแรง ลดความเกลียดชังแตกแยก สร้างความไว้วางใจและฟื้น คืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งกันรุนแรง และนำไปสู่สังคมปรองดองที่ผู้คนซึ่งมีความแตกต่างไม่ ว่าจะเป็นทางความคิดความเชื่อ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม หรือสถานะทางสังคมเศรษฐกิจ สามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างสันติ (Coexistence) ในแง่ที่สามารถจะจัดการกับความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นเป็นปกติธรรมดาของสังคม โดยไม่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงระหว่างกัน

ภาพ ๑ แนวทางการสร้างความปรองดองในชาติ: บทเรียน ๑๐ ประเทศ

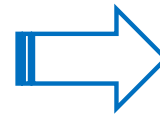
ปัจจัย ๑: เจตจำนงทางการเมืองและความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม

← ความเป็นพลวัต →

ความขัดแย้ง
รุนแรง
(สูญเสีย)

การยุติความรุนแรง/
การเกิดข้อตกลง
(สงบเรียบร้อย)

ความสมานฉันท์
ปรองดอง
(สันติภาพ)

ด้วยความเห็นพ้องจากฝ่ายต่างๆในระดับที่เพียงพอต่อการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

<p>ปัจจัย ๒ สร้างบรรยากาศที่เปิดพื้นที่ทางการเมือง</p> <p>กระบวนการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - พูดคุยเสวนา (Dialogue) (เตรียมความพร้อม/หาจุดร่วม/ตกลงที่จะคุย) - โกล่เกลี่ย (Mediation) - เจรจา (Negotiation) <p>พื้นฐานคิด: ความรุนแรงไม่อาจนำมาซึ่งเป้าหมายและทางออกที่ยั่งยืน</p>	<p>ปัจจัย ๓ พูดคุยทุกฝ่ายด้วยกระบวนการอันเป็นที่ยอมรับ</p> <p>กระบวนการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - แสวงหาความจริง รับผิดจากการกระทำ ลงโทษ/ให้อภัย - พูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน - พูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อปรับโครงสร้างต่างๆที่เกี่ยวข้อง <p>พื้นฐานคิด: ความยุติธรรมเปลี่ยนผ่านการอยู่ร่วมกันบนความต่าง</p>
---	--

เหตุแห่งความขัดแย้ง

๑. ความรู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม
๒. การจัดสรรอำนาจทางการเมืองและ/หรือทรัพยากร
๓. ความเชื่อที่แตกต่างต่อรูปแบบการปกครองของประเทศ
๔. ความเชื่อที่แตกต่างต่ออำนาจปกครองเหนือดินแดน

การจัดการกับเหตุแห่งความขัดแย้ง

๑. มีกระบวนการพูดคุยเจรจาเพื่อหาทางออกต่อความขัดแย้งที่กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียต่างๆเข้ามา มีบทบาท
๒. มีข้อตกลงร่วมกันในการแก้ไขเหตุความขัดแย้งหรือบริหารความเห็นต่างมิให้กลายเป็นความรุนแรง
๓. มีความพยายามในการปฏิบัติตามข้อตกลง
๔. มีภาพสังคมอนาคตร่วมกัน (Shared Future)

ปัจจัย ๔: เหตุแห่งความขัดแย้งได้รับการจัดการภายใต้กลไกที่ชอบธรรม

ช่วงแก้ไข

การจัดการกับความจริงและการสร้างความยุติธรรมในสังคม

๑. มีกระบวนการ/กลไกแสวงหาความจริงที่รับฟังความคิดเห็นและความรู้สึกของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย
๒. มีวิธีการที่ทำให้ทุกฝ่ายรู้สึกพอใจว่าได้รับความเป็นธรรมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
๓. มีการรับรู้ รับผิด ให้อภัย ลงโทษ หรือผสมผสาน
๔. มีกระบวนการชดเชยเยียวยาความรู้สึกและจัดการกับความทรงจำเพื่อป้องกันการเกิดซ้ำในอนาคต

ปัจจัย ๕: มีคำอธิบายเหตุการณ์ ยอมรับผิด ให้อภัย

ความรุนแรงลดลง/ยุติ

การสร้างสภาวะแวดล้อม/โครงสร้าง/กลไกที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมที่แตกต่าง

๑. มีการจัดตั้ง/ปฏิรูปโครงสร้าง/กลไกเพื่อสร้างหลักประกันความเป็นธรรม
๒. มีกระบวนการ/กิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของความเป็นศัตรู ความเกลียดชังและสร้างความเข้าใจระหว่างกัน ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงบวก/ฟื้นคืนความไว้วางใจต่อกันของกลุ่มต่างๆในสังคม
๓. มีการฟื้นฟูสภาพสังคมเศรษฐกิจเพื่อป้องกันความรุนแรงย้อนกลับ
๔. มีค่านิยมร่วมที่จะป้องกันความรุนแรง

ช่วงเยียวยาฟื้นฟู - ป้องกัน

การจะสร้างสังคมปรองดองหลังความขัดแย้งรุนแรงได้นั้น สังคมจะต้องมีความเข้าใจร่วมกันว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้น มีสาเหตุมาจากอะไร โดยจากกรณีของ ๑๐ ประเทศ สามารถประมวลเหตุแห่งความขัดแย้งได้ว่าเกิดจาก

- ๑) ความรู้สึกที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และ/หรือสังคมวัฒนธรรม
- ๒) การจัดสรรอำนาจทางการเมืองและ/หรือทรัพยากรในสังคมที่ขาดสมดุล
- ๓) ความเชื่อที่แตกต่างต่อรูปแบบการปกครองของประเทศ
- ๔) ความเชื่อที่แตกต่างต่ออำนาจปกครองเหนือดินแดน

การที่จะแก้ไขเหตุแห่งความขัดแย้ง หรือหากความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่ก็ต้องเรียนรู้ที่จะอยู่กับความขัดแย้งดังกล่าวโดยไม่ให้ความเห็นต่างนำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อกันนั้น **จะต้องมีกระบวนการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากกลุ่มพลังต่างๆที่เกี่ยวข้องในสังคมเพื่อหาทางออกต่อความขัดแย้ง มีข้อตกลงร่วมกันในการที่จะแก้ไขเหตุแห่งความขัดแย้งหรือบริหารความขัดแย้งมิให้ขยายตัวเป็นความรุนแรง ซึ่งข้อตกลงดังกล่าวจะทำให้สังคมมองเห็นภาพอนาคตร่วมกัน (Shared Future) ทั้งนี้ เมื่อมีข้อตกลงร่วมกันแล้วก็ต้องมีความพยายามในการปฏิบัติตามข้อตกลงนั้นๆ ด้วย**

อย่างไรก็ตาม กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งและยุติความรุนแรงโดยการเกิดข้อตกลงร่วมกันนั้นยังไม่เพียงพอต่อการสร้างความสมานฉันท์ปรองดองในสังคม กรณีศึกษาจากต่างประเทศได้สะท้อนให้เห็นว่า สังคมที่ผ่านความขัดแย้งแตกแยก ผ่านความสูญเสียทางชีวิตและจิตใจระหว่างผู้คนในสังคมที่มีการแบ่งขั้วแบ่งฝ่ายอย่างชัดเจน มีทัศนคติที่เป็นศัตรูต่อกัน และตอบโต้ทำร้ายกันอย่างรุนแรงนั้น **จำเป็นที่จะต้องมีการจัดการกับความจริงและการสร้างความยุติธรรมในสังคมด้วย อันเป็นความพยายามในการให้คำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่กระทบต่อความรู้สึกของประชาชน สังคมได้ร่วมกันรับรู้และรับทราบในสิ่งที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะให้ผู้คนในสังคมได้เรียนรู้ประสบการณ์ความเจ็บปวดในอดีต เกิดความทรงจำร่วมกันที่จะป้องกันการเกิดซ้ำของเหตุการณ์ในอนาคต และเดินหน้าร่วมกันต่อไปได้**

ท้ายที่สุดแล้ว หากต้องการที่จะป้องกันมิให้ความรุนแรงกลับคืนมาอีกโดยให้ความปรองดองที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างยั่งยืนนั้น **จะต้องมีการปรับหรือสร้างสภาวะแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ด้วยการปฏิรูปโครงสร้างหรือกลไกที่เกี่ยวข้องกับการเอื้อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม ทั้งนี้ จะเป็นโครงสร้างหรือกลไกใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับเหตุแห่งความขัดแย้งซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละกรณี**

อนึ่ง บทเรียนจากกรณีศึกษา ๑๐ ประเทศ ได้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการสร้างความปรองดองในชาติจะประสบความสำเร็จได้ด้วยปัจจัยอย่างน้อย ๕ ประการ คือ

- ๑) เจตจำนงทางการเมืองของผู้มีอำนาจตัดสินใจในสังคมที่จะสร้างความปรองดองในชาติและความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในการผลักดันขับเคลื่อนแนวทางการสร้างความปรองดอง
- ๒) การสร้างบรรยากาศและพื้นที่ที่ทำให้ทุกฝ่ายเห็นถึงความเป็นไปได้ในการหาทางออกร่วมกัน
- ๓) การพูดคุยเจรจาทุกฝ่ายด้วยกระบวนการซึ่งเป็นที่ยอมรับของกลุ่มพลังต่างๆในสังคม
- ๔) เหตุแห่งความขัดแย้งได้รับการแก้ไขหรือจัดการภายใต้กลไกที่ชอบธรรมอันนำไปสู่การมองเห็นภาพอนาคตของสังคมร่วมกัน และ

๕) การมีคำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่กระทบความรู้สึกของสังคม การยอมรับการกระทำผิดอย่างจริงจัง และการให้อภัยต่อกันและกัน

อนึ่ง ปัจจัยแห่งความสำเร็จทั้ง ๕ ประการนี้ มิได้จัดเรียงตามลำดับความสำคัญเนื่องจากทุกข้อล้วนแล้วแต่มิ้น้ำหนักความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน หากแต่เป็นการจัดเรียงที่สะท้อนให้เห็นถึงเค้าร่างของลำดับขั้นตอนที่จะนำพาประเทศชาติไปสู่การปรองดอง

๒. รากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองไทย

สำหรับประเด็นรากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองไทย พบว่าปัญหาใจกลางคือมุมมองที่แตกต่างกันต่อความเป็นประชาธิปไตยของประเทศที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการอำนาจและทรัพยากรในสังคม ระหว่างฝ่ายหนึ่งให้น้ำหนักต่อการเลือกตั้งซึ่งความชอบธรรมของผู้บริหารประเทศอยู่ที่ ‘เสียงข้างมาก’ ของประชาชน กับอีกฝ่ายหนึ่งให้น้ำหนักต่อ ‘คุณธรรมจริยธรรม’ ของผู้บริหารประเทศมากกว่าความเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ ซึ่งพอจะสรุปแนวคิดของมุมมองต่อประชาธิปไตยทั้งสองแบบได้ ดังนี้

๑) **ประชาธิปไตยที่เน้นเสียงข้างมาก:** คุณค่าของระบอบประชาธิปไตยในแนวทางนี้ให้ความสำคัญกับเสียงข้างมากในระบบเลือกตั้ง มีแกนกลางอยู่ที่ความชอบธรรมของระบอบการปกครองที่ผู้บริหารประเทศมาจากการเลือกตั้งบนฐานของเสียงข้างมากจากประชาชน โดยเชื่อว่าเป็นระบบการคิดสรรตัวแทนของประชาชนที่ตรงกับความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง การตัดสินใจของผู้แทนทางการเมืองที่มาจากเสียงข้างมาก ถือเป็นความชอบธรรมของสังคม ทั้งนี้ผู้แทนของประชาชนที่มีที่มาจากจากการเลือกตั้งย่อมจะมีความสำนึกรับผิดชอบ (Accountability) ต่อประชาชน สามารถสะท้อนเสียงความต้องการของประชาชน เพราะเป็นตัวแทนที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด โดยความยั่งยืนในการเป็นตัวแทนของประชาชนขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรและกำหนดนโยบายสาธารณะที่สะท้อนโดยตรงถึงความต้องการของประชาชน

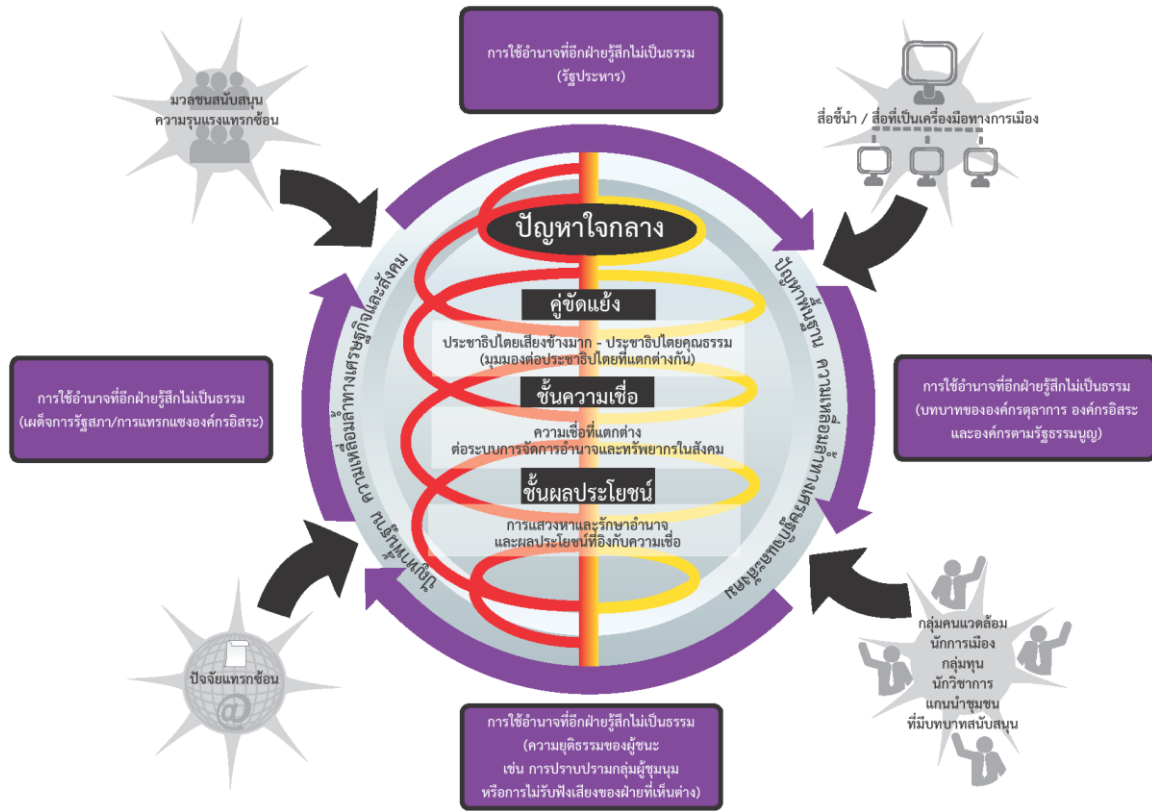
๒) **ประชาธิปไตยที่เน้นคุณธรรม:** สำหรับแนวทางที่สองนั้นมีมุมมองต่อคุณค่าของระบอบประชาธิปไตยที่แตกต่างไป โดยเริ่มจากแนวคิดที่ว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยต้องควบคู่ไปกับระบบคุณธรรม เพราะประชาธิปไตยมีองค์ประกอบที่หลากหลายและปรับเปลี่ยนไปตามบริบทและวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละสังคม สำหรับแนวทางนี้ คุณค่าของระบอบประชาธิปไตยที่มีความชอบธรรมนั้น ผู้นำต้องให้น้ำหนักกับคุณธรรมและจริยธรรมในการกำกับการดำเนินนโยบายภาครัฐมากกว่าการยึดถือเสียงข้างมากซึ่งนับเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของประชาธิปไตยเท่านั้น และในบางกรณีเสียงข้างมากอาจไม่นำไปสู่ผลประโยชน์สูงสุดของชาติหรือความชอบธรรมในการดำรงตำแหน่งของผู้นำทางการเมืองเสมอไป

โดยทั้งสองมุมมองนี้ ต่างก็มีทั้งกลุ่มที่เชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในมุมมองของตนกับกลุ่มที่อิงอยู่กับความเชื่อนั้นเพื่อแสวงหาและรักษาอำนาจตลอดจนผลประโยชน์ส่วนตน ทั้งหมดได้ส่งผลให้ความขัดแย้งทางความคิดนี้มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัญหาใจกลางที่กล่าวไปแล้วนี้ได้เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของปัญหาพื้นฐานในสังคมไทย คือ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นเงื่อนไขที่ตอกย้ำให้ความแตกต่างทางความคิดทางการเมืองกลับกลายเป็นความแตกแยกและแหลมคมมากยิ่งขึ้น

มูลเหตุแห่งความขัดแย้งข้างต้นได้ขยายตัวไปสู่วงกว้างมากขึ้นจากการสะสม ‘ความรู้สึก’ ของทั้งสองฝ่ายว่า อีกฝ่ายหนึ่งได้ใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมในการดำเนินการตามความเชื่อข้างต้นและ/หรือผลประโยชน์ของตน อาทิ การแทรกแซงกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ หรือการรัฐประหาร และถึงที่สุด

ได้ขยายตัวเป็นความขัดแย้งรุนแรงในทุกระดับของสังคมไทยจากการระดมฐานมวลชนเพื่อสนับสนุนฝ่ายตน และจากการเสนอข่าวของสื่อบางส่วนที่มีได้เน้นการนำเสนอข้อคิดเห็นที่ครอบคลุมทุกแง่มุม

ภาพ ๒ เหตุแห่งความขัดแย้งทางการเมืองไทย

๓. ข้อเสนอกระบวนการสร้างความปรองดองในชาติ
 ทำให้ความขัดแย้งเกิดขึ้น
 ความขัดแย้ง
 ความขัดแย้ง
 ความขัดแย้ง

ความแตกแยกทางความคิดอย่างกว้างขวางในสังคมไทยที่ยืดเยื้อยาวนานที่แต่ละฝ่ายยังมีพฤติกรรมเหมือนเดิม เช่น มีการเปิดหมู่บ้านมวลชน มีการกระทำที่เข้าข่ายการกระทำละเมิดหรือดูหมิ่นสถาบันเบื้องสูง ตลอดจนการข่มขู่ว่าจะแสดงพลังเพื่อกดดันให้การดำเนินการต่างๆ เป็นไปในแนวทางที่ฝ่ายตนต้องการ ฯลฯ นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ความเห็นผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายยังพบอีกว่าแต่ละฝ่ายยังคงยึดมั่นอยู่ในจุดยืนเดิมของตนเอง สะท้อนให้เห็นว่าบรรยากาศแห่งความปรองดองยังไม่เกิดขึ้น

ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่ต้องริเริ่มดำเนินการเพื่อสร้างความปรองดอง

ในระยะเฉพาะหน้า คือรัฐบาล ฝ่ายค้าน และทุกฝ่ายควรช่วยกันสร้างบรรยากาศแห่งการปรองดองโดยการยุติการกระทำที่ถือเป็นการทำลายบรรยากาศแห่งการปรองดองทั้งหมด และไม่รวบรัดใช้เสียงข้างมากเพื่อแสวงหาทางออก แต่จะต้องมีการร่วมกันสร้างเวทีทั่วประเทศเพื่อเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสถกเถียงแลกเปลี่ยนในวงกว้าง ต่อข้อเสนอ ทางเลือก และความเป็นไปได้ต่างๆ ในการสร้างความปรองดองในชาติ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันมากขึ้น และหาทางเลือกที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย

ซึ่งจะส่งผลให้แต่ละฝ่ายสามารถก้าวออกจากจุดยืนที่แตกต่างกันมาสู่จุดร่วมที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ ดังนั้น กระบวนการพูดคุย (dialogue) หาทางออกจึงเป็นหัวใจของการปรองดอง

ท่ามกลางสภาวะความขัดแย้งในปัจจุบัน ทำให้ไม่มีความคิดเห็นของฝ่ายใดที่ถูกหรือผิดไปเสียทั้งหมด ข้อเสนอที่ได้จากการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องซึ่งยังคงมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอยู่นั้น จึงมีลักษณะเป็นทางเลือกที่ยังมีข้อคำตอบสุดท้าย และขอให้ทุกฝ่ายให้ความร่วมมือในการสร้างความปรองดองบนพื้นฐานของความจริงใจและจริงใจด้วยกระบวนการพูดคุย (Dialogue) หาทางออก ใน ๒ ระดับ คือ ๑) ระดับตัวแทนทางการเมืองและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง และ ๒) ระดับประชาชนในพื้นที่ในลักษณะของ “เวทีประเทศไทย” ซึ่งจะทำให้สังคมได้ร่วมกันแสวงหาทางออกต่อความขัดแย้งทางการเมืองปัจจุบัน และออกแบบภาพอนาคตของประชาธิปไตยไทย ตลอดจนกติกากาทางการเมืองที่ยอมรับได้ร่วมกันได้ และไม่ควรถูกหาญดำเนินการใดไปก่อนจะได้รับความเห็นร่วมกันในสังคม

ทั้งนี้ เนื้อหาสาระของการพูดคุยแลกเปลี่ยน ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการปรองดองนั้น มีอย่างน้อย ๖ ประเด็น โดยแบ่งเป็นระยะสั้น ๔ ประเด็นเพื่อให้ความแตกแยกและบาดแผลที่เกิดขึ้นกับสังคมและปัจเจกบุคคลกลับคืนสู่สภาวะปกติโดยเร็ว และระยะยาว ๒ ประเด็นเพื่อป้องกันความรุนแรงที่อาจจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างของมุมมองต่อประชาธิปไตย และเป็นการวางรากฐานของประเทศสู่อนาคต

ระยะสั้น: ประเด็นสาระในการสร้างความปรองดองระยะสั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การใช้ความรุนแรงยุติลง เพื่อให้ความขัดแย้ง ความบาดหมาง และบาดแผลที่เกิดขึ้นกับสังคมและปัจเจกบุคคลกลับคืนสู่สภาวะปกติให้เร็วที่สุด ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

๑) การจัดการกับความจริง

องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการสร้างความสมานฉันท์ปรองดองในช่วงสังคมเปลี่ยนผ่านคือ การจัดการกับความจริงทั้งในด้านการค้นหาความจริงและการเปิดเผยความจริง การค้นหา ความจริง เป็นกระบวนการ “เล่าความจริง” (Truth Telling) ที่มุ่งหวังให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่การขับเคลื่อนสังคมไปข้างหน้า การยอมรับความจริงจะนำไปสู่การเยียวยาได้ การเล่าความจริงจะทำให้เกิดความมั่นใจว่าข้อเท็จจริงต่างๆ จะไม่ถูกกลืน แต่ยังคงอยู่ในความทรงจำของสังคมโดยทั่วไป และเป็นการเยียวยาให้ผู้เสียหายได้รับรู้ว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร

จากการศึกษาประสบการณ์ของประเทศต่างๆ พบว่า โดยภาพรวมการจัดการกับความจริงมักจะมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาโดยรัฐบาล เพื่อทำหน้าที่ค้นหาความจริงโดยการสืบสวนสอบสวนหาข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ ยกเว้นกรณีประเทศโบลิเวียที่ไม่มีการตั้งคณะกรรมการในด้านการหาข้อเท็จจริง เนื่องจากสังคมได้ตกลงที่จะใช้การลงประชามติเห็นชอบรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ หรือในบางกรณี เช่น อาเจนเต้แม้จะมีข้อตกลงร่วมกันที่จะตั้งคณะกรรมการหาข้อเท็จจริง แต่ถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการดำเนินการดังกล่าว เนื่องจากมีหลายฝ่ายที่ต้องการมองไปข้างหน้ามากกว่าที่จะหาข้อเท็จจริงในอดีต

การเข้าถึงความจริงมีความแตกต่างกันออกไป มีทั้งการไม่สามารถเข้าถึงความจริงหรือเข้าถึงความจริงได้เพียงบางส่วนเนื่องจากไม่มีใครกล้าแสดงความรับผิดชอบว่าได้กระทำความผิดลงไป จากความกังวลว่า จะต้องถูกลงโทษ เช่น ในประเทศทางอเมริกาใต้ ขณะที่ในบางประเทศเน้นให้ผู้กระทำผิดเล่าความจริงทั้งหมด เพื่อแลกกับการนิรโทษกรรมให้โดยไม่ต้องถูกลงโทษ แต่ก็ต้องมีกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของสิ่ง

ที่ผู้กระทำความผิดได้บอกเล่ามาโดยคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นควบคู่ไปด้วย เช่น ในแอฟริกาใต้ หรือการเล่าความจริงเพื่อแลกกับการลดหย่อนโทษให้ เช่น ในรวันดา ผู้กระทำความผิดที่เล่าความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อศาลกาชาชาในชุมชน จะได้รับการพิจารณาให้รับโทษเพียงกึ่งหนึ่ง เป็นต้น

นอกจากการค้นหาและเล่าความจริงที่กล่าวมา เมื่อสามารถรวบรวมความจริงได้แล้ว เราจะทำอย่างไรกับความจริงเหล่านั้น จากการศึกษากรณีของต่างประเทศและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในงานวิจัยชิ้นนี้ ยังคงมีความแตกต่างกันในประเด็นการเปิดเผยความจริง มีทั้งฝ่ายที่สนับสนุนให้เปิดเผยความจริงและฝ่ายที่ไม่ต้องการเปิดเผยความจริง ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป

เหตุผลของฝ่ายที่ไม่ต้องการให้มีการเปิดเผยความจริงก็คือไม่ต้องการให้มีการรื้อฟื้นสิ่งที่เกิดขึ้น และเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของคนไทย (โดยเฉพาะคนที่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง) ที่มีจะกลัวง่าย และต้องการให้สังคมเดินหน้าต่อไปได้ ข้อดีของการไม่เปิดเผยความจริงก็คือไม่เป็นการสร้างความขัดแย้งเพิ่มเติม และผู้ได้รับผลกระทบบางส่วนอาจยอมรับได้หากมีกระบวนการเยียวยาที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม การให้อภัยโดยผู้ได้รับผลกระทบจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการเปิดเผยความจริงต่อผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงและ/หรือผู้กระทำความผิดยอมรับในการกระทำผิดของตน และแสดงการขอโทษต่อผู้ได้รับผลกระทบด้วย

ส่วนเหตุผลของฝ่ายที่สนับสนุนให้มีการเปิดเผยความจริงนั้น เพื่อต้องการให้เป็นบทเรียนในการป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นอีกในอนาคต เพื่อให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ในความทรงจำของส่วนรวม ให้สังคมไม่ลืมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และมีคำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการเปิดเผยความจริงก็อาจแบ่งแนวทางการดำเนินการภายหลังจากการเปิดเผยความจริงแล้วได้อีก ๒ ระดับคือ

๑.๑) การเปิดเผยความจริงและมีการลงโทษผู้กระทำความผิด ดังเช่น ในกรณีของประเทศรวันดา โดยข้อดีของแนวทางนี้ก็คือ ผู้กระทำความผิดได้รับการลงโทษ ซึ่งเป็นไปตามหลักความยุติธรรมและหลักศีลธรรม รวมถึงเป็นบทเรียนป้องกันความรุนแรงไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำอีกในอนาคต ข้อสังเกตคือ ทำให้ความขัดแย้งและวงจรของความรู้สึกต้องแก้แค้นทดแทนยังดำรงอยู่

๑.๒) การเปิดเผยความจริงและไม่มีการลงโทษผู้กระทำความผิด เช่น กรณีไอร์แลนด์เหนือที่ได้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนกรณีอาทิตย์เลือด (Bloody Sunday) ขึ้นมา และมีการเปิดเผยว่าทหารอังกฤษเป็นผู้กระทำความผิด โดยรัฐบาลได้ขอโทษต่อชาวไอริชคาทอลิกอย่างเป็นทางการ ซึ่งสังคมโดยรวมก็ให้อภัยและไม่มีการนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ การดำเนินการเช่นนี้มีข้อดีคือมีคำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้กับสังคมได้เรียนรู้ อันจะนำไปสู่การให้อภัยกัน ข้อสังเกตคือผู้ได้รับผลกระทบอาจนำผลการเปิดเผยข้อเท็จจริง ไปฟ้องร้องได้หากไม่มีการนิรโทษกรรมตามมา

จากผลการศึกษาที่กล่าวมา รวมทั้งความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่เห็นว่า การเปิดเผยความเป็นจริงจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการไม่ทำให้เกิดข้อขัดแย้งอื่นๆ หรือการโจมตีเกิดขึ้นตามมาในอนาคต โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เป็นการศึกษาเหตุการณ์สำคัญครั้งนี้ไว้เพื่อการเรียนรู้เหตุการณ์ มิให้เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งเช่นนี้อีกครั้ง

งานวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในเรื่องการจัดการกับความจริงของเหตุการณ์ความรุนแรงในครั้งนี้ว่า

(๑) ควรเปิดเผยข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อสาธารณะภายในเงื่อนไขของเวลาที่เหมาะสม

(๒) การกำหนดให้การเปิดเผยข้อเท็จจริง ควรเป็นการศึกษาเพื่อเรียบเรียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต

(๓) จะต้องไม่มีการระบุตัวบุคคลในเหตุการณ์ต่างๆ

(๔) วัตถุประสงค์ของการเปิดเผยความจริงนี้ต้องเป็นไปเพื่อให้ศึกษาปรากฏการณ์เพื่อ สังคมได้เรียนรู้บทเรียนที่เกิดขึ้นในอดีต และเป็นการสร้างฉันทามติร่วมกันหามาตรการเพื่อป้องกันมิให้เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอีกในอนาคต

(๕) สนับสนุนส่งเสริมบทบาทของ คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) ให้ดำเนินการค้นหาความจริงของเหตุการณ์รุนแรงที่นำมาซึ่งความสูญเสียให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาหกเดือน

(๖) หน่วยงานของรัฐจะต้องให้ความร่วมมือกับ คอป. ในการตรวจสอบค้นหาความจริง ต้องมีการกำหนดงบประมาณให้เพิ่มมากขึ้น และเพิ่มบุคลากรที่จำเป็น

๒) การให้อภัยผ่านกระบวนการนิรโทษกรรมคดีที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมทางการเมืองโดยรวมถึงกลุ่มผู้ชุมนุมทุกฝ่าย เจ้าหน้าที่รัฐและผู้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการรักษาความสงบเรียบร้อย

สำหรับแนวทางการนิรโทษกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้น คณะผู้วิจัย ได้วิเคราะห์จากแนวทางในอดีตที่ประเทศไทยเคยใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง รวมถึงความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้จากการสัมภาษณ์ ต่างเห็นด้วยกับแนวทางการนำการนิรโทษกรรมเป็นกระบวนการหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง แต่เป็นทางเลือกพึงใช้โดยระมัดระวัง และควรต้องกระทำภายใต้บรรยากาศของการปรองดองที่เกิดขึ้นกับทุกฝ่ายที่จะได้รับผลกระทบจากการนิรโทษกรรม โดยต้องเกิดความรู้สึกร่วมกันที่จะทิ้งความขัดแย้งไว้เบื้องหลังแล้ว

การนิรโทษกรรมมีใช้เรื่องใหม่ในประเทศไทยและนานาประเทศ อาจเรียกได้ว่าเป็นกลไก “สำเร็จรูป” ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ของประเทศมาเป็นระยะนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นิรโทษกรรม หมายถึงกฎหมายที่ออกมาภายหลังการกระทำ ความผิดและมีผลย้อนหลังถึงการกระทำผิด โดยมีวัตถุประสงค์จะให้ลืม การกระทำนั้น และผู้กระทำความผิดไม่ต้องรับผลตามกฎหมายสำหรับความ ผิดที่ได้กระทำลง อย่างไรก็ดี กฎหมายนิรโทษกรรมถือเป็นข้อยกเว้นของหลักทั่วไป ซึ่งหากมีการใช้อย่างไม่มีขอบเขตจะทำลายระบบกฎหมายได้ จึงควรมีการใช้ใน กรณีที่จำกัดและต้องมีเหตุผลที่จำเป็นถึงขนาดว่าหากไม่มีการนิรโทษกรรมแล้ว คาดหมายได้ว่าจะต้องเกิดความวุ่นวายในสังคม ดังนั้น การตรากฎหมายนิรโทษกรรม เพื่อความสามัคคีของชนในชาติจึงถือว่ามีเหตุผลสมควร

๓) การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมและเป็นการลดเงื่อนไขของข้อกล่าวอ้างว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมในส่วนของกรณีคดีกับผู้ถูกกล่าวหาโดยกระบวนการตรวจสอบของคณะกรรมการตรวจสอบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ (คตส.)

ในการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒินั้น ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิมีข้อคิดเห็นต่อแนวทางในการจัดการกับปัญหานี้เป็นสองแนวทาง คือ แนวทางที่ให้ผลทางกฎหมายที่ดำเนินการโดย คตส. มีผลอยู่ต่อไป ซึ่งเป็นสถานภาพปัจจุบันที่คงอยู่ และแนวทางที่สองมีความเห็นว่า สังคมกำลังตั้งคำถามต่อกระบวนการยุติธรรมจากการชี้มูลโดย คตส. ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางที่สองน่าจะเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา และนำไปสู่ความปรองดองของชาติได้ การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมและเป็นการลดเงื่อนไขของข้อกล่าวอ้างว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมในส่วนของ คตส. จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สมควรนำเข้าสู่กระบวนการพูดคุยเพื่อหาทางออกร่วมกันของสังคม

๔) การกำหนดกติกาทางการเมืองซึ่งอาจรวมถึงการแก้ไขกฎหมายหลัก/ รัฐธรรมนูญ

นับแต่มีบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ และผลในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ จะเห็นได้ว่า ยังมีประเด็นที่มีได้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญ แม้ต่อมาจะมีการยกร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยอาศัยประสบการณ์จากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ มาเป็นฐาน แต่ก็ปรากฏว่ามีหลายประเด็นที่เคยเป็นปัญหา แต่กลับมิได้มีการปรับปรุงแก้ไขอย่างเหมาะสม และยังเป็นการสร้างปัญหาใหม่ขึ้น ซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาหาข้อสรุปต่อประเด็นที่อาจจะขัดต่อหลักนิติธรรมและความเป็นประชาธิปไตย และต้องหลีกเลี่ยงการสร้าง “ความยุติธรรมของผู้ชนะ” ที่ไม่ได้สร้างความยอมรับได้ของทุกฝ่าย และเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้ง อาทิ

การถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และองค์กรอิสระ

ปัญหาการจัดระบบถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายต่างๆที่เป็นกลไกหลักของการปกครองประเทศ ก็เป็นปัญหาสำคัญที่นำมาสู่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาต้นเหตุของความขัดแย้ง เช่น การที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ มีเจตนารมณ์ที่จะแบ่งแยกอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติออกจากกัน โดยให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นฝ่ายบริหารต้องออกจากตำแหน่ง และการที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรคการเมือง ทำให้ผู้แทนราษฎรหลายคนต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของนายกรัฐมนตรี เพราะเมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนใดถูกปลดจากตำแหน่งรัฐมนตรี ทำให้ไม่สามารถดำรงตำแหน่งใดๆ ในสภาได้อีก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้อำนาจถูกรวบเข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมากขึ้น และรัฐมนตรีไม่กล้าตัดสินใจในวิถีทางที่ผิดจากแนวทางของนายกรัฐมนตรี และหลังจากที่ได้มีการคว่ำบวมพรรคการเมืองขึ้นในช่วงระหว่างการดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของหลายพรรค ทำให้อำนาจของฝ่ายบริหารโดยเปรียบเทียบมีอยู่เหนืออำนาจนิติบัญญัติมากขึ้นไปอีก

ข้อมูลที่ค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านที่เห็นว่า กติกาทางการเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่อาจแก้ปัญหาการใช้อำนาจรัฐของฝ่ายบริหาร หรือปัญหาการที่ฝ่ายบริหารถูกตรวจสอบจากฝ่ายนิติบัญญัติและองค์กรอิสระได้น้อย อันเป็นปัญหาเผด็จการรัฐสภา หรือเผด็จการเสียงข้างมาก รวมทั้งการที่องค์กรอิสระต่างๆ ถูกมองว่ามีการแทรกแซงการทำงานและถูกใช้เป็นเครื่องมือทาง

การเมืองของฝ่ายคู่ขัดแย้งต่างๆอยู่ จึงควรมีการระดมความคิดและแนวทางการแก้ไขต่างๆ เพื่อนำไปสู่การปรับ
กติกากที่จะลดปัญหาดังกล่าว

การได้มาซึ่งบุคคลที่เข้าดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ และการตรวจสอบ องค์กรสรรหาองค์กรอิสระ

ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านมองว่า ปัญหาของการได้มาซึ่งบุคคลที่เข้าสู่อำนาจดำรงตำแหน่งใน
องค์กรอิสระก่อนรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ นั้น มีปัญหาว่าองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ
ถูกแทรกแซงและล้มเหลวในการทำงาน ด้วยเหตุนี้ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้กำหนดให้บุคคลที่เข้ามาดำรง
ตำแหน่งในองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญบางส่วนมีที่มาจากสรรหาของคณะกรรมการสรรหาองค์กรอิสระ
ทำหน้าที่สรรหาคณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการ
ทุจริตแห่งชาติ คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยมีองค์ประกอบของ
คณะกรรมการสรรหามาจากตัวแทนองค์กรตุลาการเป็นส่วนใหญ่

แม้ชื่อเสียงของกรรมการสรรหาจะเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยเฉพาะตัวแทนจากฝ่ายตุลา-
การ แต่ก็มีข้อถกเถียงว่าประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยไม่ได้มีส่วนร่วมในการสรรหาบุคคลเหล่านี้
โดยเฉพาะระบบได้มาซึ่งผู้พิพากษาซึ่งเป็นซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของคณะกรรมการสรรหาองค์กรเป็น
ระบบปิด ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการได้มาซึ่งผู้ใช้อำนาจตุลาการ ดังนั้นเมื่อคนเหล่านี้ไปเป็นกรรมการ
สรรหาผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ จึงเท่ากับประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการสรรหา และไม่มี
ช่องทางที่จะตรวจสอบการใช้ดุลพินิจในการคัดเลือกได้ จึงมีข้อถกเถียงว่ากระบวนการคัดเลือกผู้มาดำรง
ตำแหน่งในองค์กรอิสระในด้านที่มาและกระบวนการทำงานขององค์กรที่จัดให้มีองค์กรอิสระนั้น ตรวจสอบได้
ยากและมีการยึดโยงกับประชาชนน้อยมาก

การยุบพรรคการเมืองโดยง่าย

จากการยื่นเสนอให้มีการยุบพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นหลายครั้งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้
โอกาสที่พรรคการเมืองไทยจะพัฒนาไปสู่การเป็นสถาบันในระบบการเมืองได้ถูกทำลายลง ซึ่งการยุบพรรค
การเมือง โดยเฉพาะพรรคที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนให้มีผู้แทนในสภา เพียงเพราะเหตุกระทำผิด
กฎหมายหรือไม่ทำหน้าที่บางอย่าง เท่ากับเป็นการทำลายโอกาสที่พรรคการเมืองไทยจะพัฒนาไปสู่การเป็น
สถาบัน ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อระบบการเมืองไทยในระยะยาว

ระยะยาว: การแก้ไขปัญหาในระยะยาว เป็นการจัดการกระบวนการทัศน์ และสาเหตุมูลฐานของความ
ขัดแย้ง เพื่อป้องกันมิให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นมาอีกในอนาคต ทั้งนี้ประกอบไปด้วย

๑) การสร้างการยอมรับต่อมุมมองประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน

การสร้างการยอมรับต่อมุมมองประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน เป็นการจัดการด้านกระบวนการทัศน์ของ
สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความเห็นร่วมกันในคุณลักษณะของการปกครองระบอบประชาธิปไตย
ไทยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และการพิจารณาถึงกติกากทางการเมืองที่เป็นธรรม ผ่านการพิจารณา
สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในฐานะแม่บททางการเมืองไทย ซึ่งจะต้องเป็นกระบวนการ
ที่เกิดขึ้นร่วมกันผ่านกลไกหลักในระดับชาติ ด้วยความร่วมมือ และการสนับสนุนจากประชาชนคนไทยทั้งชาติ

หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ทั้งรัฐบาลและเอกชน เพื่อค้นหาจุดร่วมกันของสังคม ซึ่งจะกลายเป็นค่านิยมร่วมของสังคม ที่จะเป็นแกนกลางระดับเป้าหมายและยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศอย่างเป็นทางการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันต่อไป

๒) การวางรากฐานของประเทศเพื่อความเป็นธรรมในสังคม

ในการแก้ไขความไม่เป็นธรรมในสังคมนั้น ทางคณะผู้วิจัยที่ความเห็นสอดคล้องกับแนวทางของคณะกรรมการปฏิรูปประเทศ (คปร.) เสนอว่า “ความล้มเหลว” ของประเทศไทย เกิดจาก ความเหลื่อมล้ำอย่างสุดขั้วในทุกมิติ ได้แก่ ด้านรายได้ ด้านสิทธิ ด้านโอกาส ด้านอำนาจ และด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างแกนหลัก ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาเชิงโครงสร้างอื่นๆ ด้วย

ทั้งนี้การแก้ไขปัญหาเพื่อความเป็นธรรมในสังคม จึงต้องไปเน้นที่รากฐานของความเหลื่อมล้ำต่างๆ เหล่านี้ ด้วยเหตุนี้จะต้องมีการ “ปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” เพื่อให้ประชาชนไทยทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้มากขึ้นและมีความเท่าเทียมกัน ทั้งทรัพยากรในรูปแบบกายภาพ และทรัพยากรทางอำนาจ โดยคณะกรรมการปฏิรูปได้แบ่งทรัพยากรออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรเศรษฐกิจ ทรัพยากรสังคม และทรัพยากรการเมือง อันนำไปสู่การเสนอแนวทางแก้ไขปัญหในด้านต่างๆ ตามทรัพยากรแต่ละประเภท

ข้อเสนอทั้งหมดของคณะกรรมการปฏิรูปประเทศไทยที่เน้นการปฏิรูปโครงสร้างประเทศเพื่อกระจายทรัพยากรทั้ง ๔ ประเภทนั้น ได้เน้นไปที่เครื่องมือหลักๆ ๒ เครื่องมือได้แก่ การกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น เช่น การปฏิรูปที่ดิน การจำกัดเขตแดนถือครองที่ดิน การบริหารทรัพยากรแร่โดยหลักการความเป็นหุ้นส่วนสาธารณะ การกระจายการบริหารจัดการน้ำ ทะเล และชายฝั่งให้เป็นหน้าที่ของท้องถิ่น ตลอดจน การปรับโครงสร้างการบริหารเมือง การปฏิรูปโครงสร้างอำนาจรัฐ การกระจายอำนาจ การลดการรวมศูนย์ และการมุ่งเน้นการกระจายผลประโยชน์ผ่านนโยบายมุ่งเน้นการกระจายผลประโยชน์ (Distributive Policies) และนโยบายมุ่งเน้นการกระจายความเป็นธรรม (Redistributive Policies) เพื่อแก้ไขปัญหาในการ “ขุดเขยโอกาส” ที่ผู้ขาดแคลนโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ อย่างไม่เป็นธรรม จุดมุ่งหมายของนโยบายเพื่อเปิดโอกาสให้คนจนได้มีสิทธิ์เป็นเจ้าของทรัพย์สินเพื่อการดำรงชีวิตที่ดี เพื่อเสริมสร้างให้เกิดการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอด้านสวัสดิการมากมาย เช่นการเพิ่มค่าจ้างและสวัสดิการแรงงาน การปฏิรูประบบพลังงาน การสร้างหลักประกันความเสี่ยงของพืชผลทางการเกษตร

ทั้งนี้ ทุกฝ่ายจะต้องร่วมกัน**สร้างบรรยากาศแห่งการปรองดอง** โดยรัฐบาลควร (๑) แสดงเจตจำนงทางการเมืองชัดเจน รวมทั้งมีแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่จะสร้างความปรองดองในชาติโดยเร็ว (๒) สร้างความตระหนักแก่สังคมให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญของการสร้างความปรองดองในชาติ และ (๓) มีคำอธิบายต่อเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น และเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งในรูปของตัวเงินและความรู้สึก อาทิ การให้เกียรติผู้สูญเสียทุกฝ่าย หรือการสร้างสัญลักษณ์เพื่อเป็นที่รำลึกถึงบทเรียนต่อเหตุการณ์ทางการเมืองของสังคมไทย

ในส่วนของผู้เกี่ยวข้องนั้น (๑) ทุกฝ่ายควรงดเว้นการกระทำใดๆ ที่ทำให้ผู้คนรู้สึกว่าอยู่ในสังคมที่ไม่เคารพกฎหมายและหลักนิติรัฐ อาทิ การใช้มวลชนในการเรียกร้องหรือกดดันด้วยวิธีการอันผิดกฎหมาย และ (๒) ควรลดความหวาดระแวงระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมโดยยุติการเคลื่อนไหวใดๆ ที่อาจถูกตีความได้ว่าเป็น

ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ (๓) สื่อมวลชนควรสนับสนุนกระบวนการสร้างความปรองดองและหลีกเลี่ยงการสร้าง ความขัดแย้งใหม่โดยนำเสนอความคิดเห็นทางการเมืองจากฝ่ายต่างๆอย่างรอบด้าน และ (๔) สังคมไม่ควรรื้อฟื้นเอาผิดกับการทำรัฐประหารที่ผ่านมาในอดีตและต้องหามาตรการในการป้องกันมิให้เกิดการรัฐประหารอีกในอนาคต พร้อมทั้งกำหนดโทษของการกระทำดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายอาญา

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังที่กล่าวมาจะประสบผลสำเร็จได้ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ คือ (๑) เจตจำนงทางการเมืองของผู้มีอำนาจรัฐที่จะสร้างความปรองดองโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ (๒) กระบวนการสร้างความปรองดองจะต้องมีพื้นที่ให้กับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงและประชาชนจากทุกภาคส่วนในสังคมไทยได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นต่อทางออกและแนวทางป้องกันมิให้ความขัดแย้งกลับกลายเป็นความรุนแรงในอนาคต และ (๓) ปัญหาใจกลางซึ่งเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งจะต้องได้รับการแก้ไขและแปรเปลี่ยนเป็นพลังในการพัฒนาประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาของประเทศไทย

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองดังที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยสรุปว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งระหว่างมุมมองต่อความเป็นประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่การยอมรับในระบบการจัดการอำนาจและทรัพยากรในสังคมที่แตกต่างกันระหว่างมุมมองต่อประชาธิปไตยที่ให้น้ำหนักกับ “เสียงข้างมาก” และมุมมองต่อประชาธิปไตยที่เน้น “คุณธรรมจริยธรรม” ของผู้บริหาร ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นมุมมองที่แตกต่างกันในสองระดับ คือ ชั้นความเชื่อคือความเชื่อที่แตกต่างกันต่อระบบการจัดการอำนาจและทรัพยากรในสังคมอย่างแท้จริง กับชั้นผลประโยชน์คือการอ้างหรือยึดถือความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการแสวงหาและรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของตนเอง ความขัดแย้งนี้ได้มีการขยายตัวออกไปเมื่อคู่ขัดแย้งต่างมีการใช้อำนาจที่มีอยู่เพื่อดำเนินการตามความเชื่อข้างต้นและ/หรือให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของตนเองในลักษณะที่ทำให้อีกฝ่าย “รู้สึกว่าเป็นธรรม” นอกจากนี้ ความขัดแย้งระหว่างคู่ขัดแย้งยังได้พัฒนาไปสู่การใช้ความรุนแรงเมื่อมีปัจจัยต่างๆ เข้ามามีผล ได้แก่ มวลชนสนับสนุน สื่อทั้งที่เป็นเครื่องมือทางการเมืองและสื่อที่เน้นการนำเสนอเพียงด้านเดียว กลุ่มคนแวดล้อม นักการเมือง กลุ่มทุน นักวิชาการ แกนนำชุมชน เป็นต้น

ภายใต้บรรยากาศของความแตกแยกทางความคิดอย่างกว้างขวางเช่นนี้ คณะผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอว่ากระบวนการสร้างความปรองดองแห่งชาติ จะต้องอาศัยกระบวนการพูดคุย (Dialogue) ใน ๒ ระดับ คือ ๑) ระดับตัวแทนทางการเมืองและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง และ ๒) ระดับประชาชนในพื้นที่ในลักษณะของ “เวทีประเทศไทย” เพื่อเปิดพื้นที่ให้ทุกภาคส่วนในสังคมได้มีโอกาสถกเถียงแลกเปลี่ยนในวงกว้างต่อข้อเสนอ ทางเลือก และความเป็นไปได้ต่างๆ พร้อมทั้งร่วมกันออกแบบภาพอนาคตของประชาธิปไตยไทยและกติกาทางการเมืองที่สังคมเห็นพ้องต้องกัน

ส่วนตัวอย่างประเด็นที่ควรพูดคุยกันนั้น คณะผู้วิจัยเสนอไว้ ๖ ประเด็น ประกอบด้วย

๑) การจัดการกับความจริงของเหตุการณ์รุนแรงที่นำมาซึ่งความสูญเสีย

๒) การให้อภัยแก่การกระทำที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการนิติโทษกรรมในคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการชุมนุมทางการเมือง

๓) การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมและเป็นการลดเงื่อนไขของข้อกล่าวอ้างว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมในส่วนของการดำเนินการกับผู้ถูกกล่าวหา โดยกระบวนการตรวจสอบของคณะกรรมการตรวจสอบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ (คตส.)

๔) การกำหนดกติกาทางการเมืองร่วมกัน

๕) การออกแบบภาพอนาคตของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไทยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๖) การวางรากฐานของประเทศเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม

ตาราง ๑ สรุปสาระสำคัญของการสร้างความปรองดองในชาติ

๑. ใครขัดแย้งกับใคร? → มุมมองต่อความเป็นประชาธิปไตยที่แตกต่างกันในแง่ของระบบการจัดการอำนาจและทรัพยากรในสังคมระหว่างประชาธิปไตยเน้นเสียงข้างมาก กับ ประชาธิปไตยเน้นคุณธรรมจริยธรรม
๒. ขัดแย้งกันเรื่องอะไร? → ชั้นความเชื่อ - ความเชื่อที่แตกต่างต่อระบบการจัดการอำนาจและทรัพยากรในสังคม
ชั้นผลประโยชน์ - การแสวงหาและรักษาอำนาจและผลประโยชน์ที่อิงกับความเชื่อ
๓. ความขัดแย้งขยายตัวได้อย่างไร? → การใช้อำนาจของ 'ทั้งสองฝ่าย' เพื่อดำเนินการตามความเชื่อข้างต้นและ/หรือให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของตนเองในลักษณะที่ทำให้อีกฝ่ายรู้สึกว่าเป็นธรรม
๔. จะปรองดองกันได้อย่างไร? → กระบวนการพูดคุย (Dialogue) ใน ๒ ระดับ เพื่อเปิดพื้นที่ให้สังคมได้แลกเปลี่ยนถกเถียงต่อข้อเสนอทางเลือก และความเป็นไปได้ต่างๆ พร้อมทั้งร่วมกันออกแบบภาพอนาคตของประชาธิปไตยไทยและกติกาทิศทางการเมืองที่เห็นพ้องต้องกัน
๕. ตัวอย่างประเด็นที่ควรพูดคุยกัน → ๑) การจัดการกับความจริงของเหตุการณ์รุนแรงที่นำมาซึ่งความสูญเสีย
๒) การให้อภัยแก่การกระทำที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการนิรโทษกรรมในคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการชุมนุมทางการเมือง
๓) การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมและเป็นกลางลดเงื่อนไขของข้อกล่าวอ้างว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมในส่วนของกรณีการดำเนินการกับผู้กล่าวหาโดยกระบวนการตรวจสอบของคณะกรรมการตรวจสอบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ (คตส.)
๔) การกำหนดกติกาทางการเมืองร่วมกัน
๕) การออกแบบภาพอนาคตของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
๖) การวางรากฐานของประเทศเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม

อนึ่ง คณะผู้วิจัยยังมีข้อเสนอแนะให้คณะกรรมการการวิสามัญพิจารณาศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติ สถาปนาผู้แทนราษฎร ริเริ่มกระบวนการพูดคุยร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อสรุปเบื้องต้นโดยไม่ใช้เสียงข้างมากในการตัดสิน หลังจากนั้นจึงขยายผลการพูดคุยสู่พรรคการเมืองของตน กลุ่มผู้สนับสนุนและสังคมใหญ่ เพื่อให้ผู้คนทั้งสังคมที่ไม่ว่าจะมีความเห็นทางการเมืองแบบใด เกิดความตระหนักว่าสังคมไทยจะปรองดองกันได้ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการถกเถียงถึงความเป็นไปได้ต่างๆ ผ่านกระบวนการพูดคุยที่สามารถนำมาซึ่งทางออกที่ยอมรับได้ร่วมกัน

กล่าวโดยสรุปแล้ว การที่กระบวนการสร้างความปรองดองในชาติจะบรรลุเป้าหมายได้นั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องก้าวข้ามไปให้ไกลกว่าการถกเถียงกันเพียงแคในข้อกฎหมาย กล่าวคือ ต้องพิจารณาให้กว้างและลึกถึงเหตุแห่งความขัดแย้ง คำนึงถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพลังต่างๆ ในสังคม รวมถึงการมีกระบวนการในการแก้ไขปัญหาและสร้างความปรองดองที่ทุกฝ่ายในสังคมให้การยอมรับ ภายใต้บรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยที่ทำให้ทุกฝ่ายรู้สึกว่ามีบทบาทและพื้นที่ในการเสวนาถกเถียงถึงภาพอนาคตของประเทศ อันเป็นเสมือนหลักหมุดปลายทางที่ทุกฝ่ายจะร่วมเดินทางไปภายใต้กติกาที่สังคมเห็นพ้องต้องกัน

บรรณานุกรม

คณะกรรมการปฏิรูป. ๒๕๕๔. แนวทางการปฏิรูปประเทศไทย: ข้อเสนอต่อพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง. กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูป (สปร.).

คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ. ๒๕๕๔ก. รายงานความคืบหน้าคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) ครั้งที่ ๑ (๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๓ – ๑๖ มกราคม ๒๕๕๔). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ.

คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ. ๒๕๕๔ข. รายงานความคืบหน้าคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) ครั้งที่ ๒ (๑๗ มกราคม ๒๕๕๔-๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ๒๕๔๖. อาวูมีชีวิต?: แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง. กรุงเทพฯ: ฟ้ายเดียวกัณ.

พระราชกำหนดนิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมกันระหว่างวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๓๕ ถึงวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๓๕.

มอริส, แคธเธอริน. ๒๕๔๗. การจัดการความขัดแย้งและการขอโทษ. (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, สถาบันสันติศึกษา.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.

วันชัย วัฒนศัพท์. ๒๕๕๐. ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือการแก้ปัญหา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. ขอนแก่น: ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ท.

Abu-Nimer, Mohammed (ed.). ๒๐๐๑. Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice. Lanham, MD: Lexington Books.

Bercovitch, Jacob, Victor Kremenyuk, and William I. Zartman (eds.). ๒๐๐๙. The SAGE Handbook of Conflict Resolution. London: Sage.

Bloomfield, David, Teresa Barnes, and Luc Huyse. ๒๐๐๓. Reconciliation After Violent Conflict: A Handbook. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

Rigby, Andrew. ๒๐๐๑. Justice and Reconciliation: After the Violence. Boulder, CO: Lynne Rienner.

Weiner, Eugene (ed.). ๑๙๙๘. The Handbook of Interethnic Coexistence. New York: Continuum.